

Johan Ludvig Mowinckel og de 13

AV
direktør Lorenz Vogt

Statsminister Johan Ludvig Mowinckel døde 1. oktober 1943 langt fra det land han elsket. Det er neppe noen indiskresjon å fortelle at han de siste år var en bitter og lite lykkelig mann etter det han hadde gjennomlevet. Om hans navn har det siden vært merkelig stille. Men er der noen grunn dertil? Han inntok dog en gang en bred plass i vårt lands politikk som i dets næringsliv. Hva har man dessuten hatt å bebreide ham?

Etter hvert kommer der frem forskjellige dokumenter av interesse. Avgjørende tør ha vært nedenstående dattert 5. mai 1942 og tilstiltet regjeringen;

Den Norske Regjering.

Vi har bragt i erfaring at den norske regjering skal ha anmodet statsråd Johan Ludvig Mowinckel om å komme over til London for å ta del i regjeringens arbeid her og for eventuelt senere å overta et regjeringsopdrag i De Forente Stater. Vi vil ikke legge skjul på at om denne plan skulde bli satt i verk, vilde dette vekke sorg og harme blandt storparten av oss som er regjeringens medarbeidere på uterfronten.

Det er en historisk kjensgjerning at Johan Ludvig Mowinckel som de partipolitiske forhold var bærer et hovedansvar for at vårt militærvesen var organisert på en måte som gjorde det lite egnet til å verne landets fred mot et plutselig overfall. Det er kjent at Mowinckel derfor er en av de menn som er gjenstand for den sterkeste uvilje hjemme i Norge i dag. Vi skal imidlertid ikke gå inn på disse ting. For oss er det avgjørende at Mowinckel under invasjonen og senere under sitt lange opphold i Stockholm ikke har lagt for dagen det sinnelag som vi har rett til å kreve av et medlem av den norske regjering.

De månedene som nu er foran oss stiller regjeringen overfor viktigere og vanskeligere oppgaver enn den noen gang tidligere har hatt. Både selve frigjørelsen og gjenreisningen etterpå skal planlegges og forberedes. Mowinckel er en av de menn vi nødigt vil se som deltager i regjeringens fortrolige overveielser av disse spørsmål.

ringmedlemmer og med ministeriet Nygaardsvold og dets parti. — Men på Hamar hadde Kongen og et enstemmig storting henstillet til ministeriet Nygaardsvold å fortsette. Man slo fast, at så lenge verdenskrigen varte, skulde der herske borgfred for såvidt angår de gamle ting fra før 9. april. Det er denne borgfred som de 13 brøt ved sin ovenfor citerte skrivelse. Den gjorde det også umulig for Mowinckel å svare. Han vilde da vært likeså illojal som de 13 og det tillot hans overbevisning ham ikke.

Beskyldninger fra den da forløpne del av okkupasjonstiden er alment holdt. Der tales om «sinnelag» men dokumenteres intet. Der brukes uttrykk som «en av de menn vi nødigt vil se — — —» osv. Men det forklares ikke hvorfor. Et typisk politisk sladredokument av hvilke der har vært så altfor mange.

Men dokumentet har også en rent menneskelig side. Der er blandt underskrifterne menn som med glede solte sig i Mowinckels glans så lenge der var noe å vinne derved. Det var på en tid, da Mowinckel var en mektig mann, — men da han også begikk de forsømmelser overfor forsvaret, som brevet angriper. Hvorfor tok de ikke avstand den gang? Forklaringen er likeså enkel som beskjemmende. Der er mennesker, som det faller likeså naturlig å sparke til en forsvarsløs mann som til å ligge på kne for en i stilling. Der er noe uridderlig i henvendelsen — særlig nedstemmende fordi Johan Ludvig Mowinckel selv var en ridderlig mann i alle livets forhold — om en selvsagt ikke feilfri. Da statsminister Richter var død og der blev opført en heksedans ved hans grav, skrev en av hans venner i «Dagbladet»: «Bare ikke vi nordmenn spørre oss selv om vi ikke i stridens hete er på vei til å miste hitt av hjertetaget? Richter var en hensynsfull og deltagende at han gikk på jakt etter skjulte grunner og som ikke finner kjærlighet i at denne følelse ligger dem så fjern. — Der stående ved en hård og urettferdig mann over ham. Sannheten er den at den bør sies — at hans sinn var så følsomt, at de former hans handlinger tok, de var et rent uttrykk for hans varme følelser.

vig Mowinckels nasjonale innstilling en rekke brev og taler fra hans hånd. De virker på mig overbevisende. Det vil være for langt å citere dem. Det er også overflødig. I en tid hvor det er så ualmindelig å tale om tyskerorienterte som noe nedsettende, kan det være nok å understreke; at noe mindre tysk i tankegang, ord og handlinger enn Johan Ludvig Mowinckel skal man lete lenge efter. Han manglet til og med en rekke av deres beste egenskaper: respekt for disiplin, for korrekt embedsmannsmessig administrasjon og tradisjon.

Johan Ludvig Mowinckel har gremmet sig sterkt over den baktaelse han var gjenstand for. I en «velledning» forfattet mai—juni 1942 skriver han:

«Da jeg i mitt brev til utenriksminister Trygve Lie den 10. november 1941 skrev at «også jeg har vært gjenstand for sladder og ryktesmederlets ondskap», ante jeg ikke hvor langt denne sladder hadde nådd og ennå mindre hvilken tilslutning ondskapen hadde fått.

I mai 1942 kom jeg til London på gjennomreise fra Stockholm til U.S.A. hvor jeg etter regjeringens anmodning hadde påtatt mig en viktig oppgave. Da regjeringen mente at denne oppgave ikke var forenlig med min stilling som konsultativ statsråd, uttrådte jeg av regjeringen.

Under oppholdet i London overrakte den fungerende statsminister, utenriksminister Trygve Lie mig nedenstående henvendelse til «Den norske regjering.»

Blandt de 13 underskrivere er samtlige tre admiraler i kommando, men ellers ingen militære.

Jeg hadde intet som helst forhåndskjennskap til henvendelsen og har ikke vært gitt noen anledning til å uttale mig om de ærekrenkende påstander som denne inneholder.

Jeg ønsker heller ikke nu å avgi noen personlig uttalelse, men innskrenker mig til i etterfølgende P.M. kort å erindre om den av mig fulgte «partipolitiske» linje før den 9. april 1940 samt ved en særlig dokumentasjon å la mitt politiske syn og mitt «sinnelag» efter samme datum tale for sig selv.

I dokumentasjonen er medtatt mitt manuskript til en tale holdt i Stockholm den 17. mai 1941, fordi denne tale har vært nevnt som eksempel på dette mitt «sinnelag».

Jeg beklager fremkomsten av de 13's henvendelse til regjeringen — ikke av hensyn til mig personlig — men fordi den utgjør et bedrøvelig

1 B 27.8.49

Vil der bli gitt anledning til friere trålefiske i Norge? Fremdeles er dette spørsmål ubesvart. Rasjonaliseringskomiteen for trålfiske har imidlertid nu avgitt sin innstilling hvor flertallet går inn for utvidet trålfiske, men om fremgangsmåtene er komiteens medlemmer ikke enige. På Norges Fiskerilags Årsmøte, som skal holdes i Trondheim i høst, vil tråler spørsmålet også få en bred plass.